

SUDAN'DA POSTKOLONYAL MÜDAHALELER*

POSTCOLONIAL INTERVENTIONS IN SUDAN

Ömer Faruk SERTEL¹

Mustafa ATATORUN²

Özet

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi

15.10.2022

Kabul Tarihi

04.01.2023

Bu çalışma, İngiliz sömürgeciliğinin başlamasından, günümüze kadar Sudan'ın maruz kaldığı dış müdahaleleri postkolonyal perspektiften tartışmayı amaçlamaktadır. Sudan hem İngiliz sömürgeciliğiyle hem de bağımsızlığını kazandıktan sonra başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmak üzere, Batılı ülkelerin ekonomik ve siyasi müdahaleleriyle karşılaşmıştır. Bu müdahaleler, ülkenin yaşadığı kriz ve sorunlardan çıkışta kaderini etkileyecek tarzda gelişmiştir. Bu doğrultuda, makalede önce postkolonyalizmin söylem ve kuram boyutlarıyla ele alınmakta, daha sonra, Sudan'da yaşanan postkolonyal müdahalelerin belirli olaylar ve dönemler üzerinden tartışması yapılmaktadır. Sonuç olarak çalışma, Sudan'ın İngiliz sömürgeciliğindeki ve ABD emperyalizmindeki postkolonyal araç veya nesne konumunu çeşitli tarihi ve güncel meseleler üzerinden ortaya koymakta ve Sudan'ın gerçek bir aktör ve özne olarak ortaya çıkmasının engellendiğini iddia etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Postkolonyalizm, Sudan, Emperyalizm, Sömürgecilik

Abstract

Research Article

Received

15.10.2022

Accepted

04.01.2023

This study aims to discuss the foreign interventions that Sudan has experienced since the beginning of the British colonialism until today. Sudan encountered both the British colonialism and economic and political interferences of Western countries, particularly United States (US) after gaining its independence. Those interferences occurred in such a way that destiny of the country's capacity for resolving problems and crises was affected. Accordingly, in this article, postcolonialism, with its discourse and theory aspects, is reviewed, then the postcolonial interventions in Sudan are argued through certain incidents and periods. In conclusion, this study exhibits Sudan's postcolonial means or object position in the British colonialism and the US imperialism over various historical and current issues. Also, it asserts that emergence of Sudan as a real actor and subject has been hindered.

Keywords: Postcolonialism, Sudan, Imperialism, Colonialism

* Bu makale, "1899'dan Günümüze Sudan: Postkolonyalizm Perspektifinde Bir Analiz" başlıklı tez çalışmasından yararlanılarak üretilmiştir.

¹ Doktora Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE, Uluslararası İlişkiler ABD, omerfaruksertel@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2045-2720.

² Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, matatorun@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1465-8391.

Giriş

Tarihin birçok dönemi, ülkeler arasında üstünlük mücadelelerine ve çıkar çatışmalarına tanıklık etmiştir ve halen etmektedir. Bu mücadeleler ve çatışmalar, doğal olarak birçok yıkım ve zararı da beraberinde getirmiştir. Tarihteki böyle yıkım ve zararlara en fazla sebebiyet verenlerden biri, 16. Yüzyılda hız kazanan sömürgecilik yarışıdır. 16. ve 17. Yüzyıllarda sömürgecilik yarışının öncü aktörleri, Portekiz ve İspanya olmuştur. Bunu 18. Yüzyılda İngiltere ve Fransa'nın rekabeti izlemiştir (Ferro, 1997: 57-58). İngiltere, elde ettiği refah ve ekonomik gelişmesiyle sömürge yarışında öne geçmiştir. Hindistan'daki diğer sömürgeci güçleri etkisiz kılmış ve tekel haline gelmiştir. Böylelikle İngiltere, 19. Yüzyılda dünyada en geniş topraklara sahip sömürge gücü olmuştur (Kavas, 2009). Birinci Dünya Savaşı'na kadar ise dünya topraklarının %20'sini ve nüfusun %25'ini denetimi altına almıştır (Young, 2001: 2).

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yenilen tarafta yer alan Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorlukları yıkılmıştır. Almanya ise denizaşırı sömürgelerini kaybetmiştir. Ancak Almanya kısa sürede yeniden toparlanmış ve İkinci Dünya Savaşı'nın baş aktörü olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nda Avrupalı sömürgeci güçler, Almanya'nın bir sömürgesi olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır. Sömürge olmaktan kurtulmanın karşılığını kendi sömürgelerinden vazgeçerek ödemişlerdir.³ Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile emperyalist bir rekabete giren Japonya da sömürgelerinden mahrum kalmıştır (Young, 2001: 3). Sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanmasıyla (dekolonizasyon), geriye Sovyetler Birliği ile ABD'nin emperyalist denetimi kalmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ise, uluslararası sistemde hegemonya sahibi olan ABD, yeni bir emperyal güç olarak nitelenmiştir (Harvey, 2005). Tüm bu bilgilerden hareketle, özellikle Batılı ülkeler arasındaki emperyal güç mücadelesinin modern dünya tarihinin önde gelen siyasi özelliklerinden birisi olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Batılı güçlü devletlerin uyguladığı ideoloji olan emperyalizm, kapitalizmle yakından ilişkili olup, zayıf ülkeleri ve toplumları sömürmek/kolonize üzerine kurulmuştur (Bakınız: Lenin, 1966). Sömürü faaliyetleri sayesinde Doğu'nun zenginliklerini Batı'ya taşıyarak refah ve servete ulaşan emperyalist ülkeler, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sömürdükleri ülkelerin bağımsızlıklarını kabul etmek zorunda kalmışlardır. Lakin bu durum, eski sömürü/kolonyal ülkelerin emperyal yönetim ve denetimden tamamen kurtuldukları anlamına gelmemektedir. Zira, sömürge yönetimleri altında açıktan gerçekleşmiş emperyal etki ve denetimin, günümüzde de çeşitli şekillerde ve doğrudan veya dolaylı müdahalelerle devam ettiği düşünülmektedir. İşte bu noktada postkolonyalizm, dünyada devam eden sömürücü karakterdeki tahakküm biçimlerini ve yollarını ortaya çıkarmaya çalışan bir yaklaşım veya kuram olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla, hem kolonizasyon döneminde hem de sonrasında yaşanan siyasi ve ekonomik olaylar postkolonyalizmin ilgi alanındadır.

Afrika ve Asya'dakiler başta olmak üzere, dünyanın birçok ülkesi Avrupalı güçlerin sömürgeleştirme faaliyetlerinden ve emperyalizmin etkilerinden nasibini almıştır. Bu bağlamda, bir Afrika ülkesi olarak söz konusu ülkelerden biri olan Sudan da postkolonyal okumaya tabi tutulabilir. Modern Sudan tarihi hem İngiliz sömürgeciliğine hem de ABD emperyalizmine maruz kalmış bir tarih olarak değerlendirilebilir. 1898'de İngiliz ordusu, sömürge politikalarının gereği olarak Sudan'daki hâkim yönetim olan Mehdi Hareketi'ni sona erdirmek üzere başkent Umdurman'a ulaşmış ve ezici bir galibiyetle Mehdi Hareketi'ne son vermiştir (Bilgenoğlu, 2013). Böylelikle İngiltere'nin Sudan'ı Mısır'a bağlı olarak yöneteceği kondominyum⁴ yönetimi başlamıştır. Kondominyum yönetimi, 1914'te İngiltere'nin tek taraflı olarak Mısır'ı protektorasına (himaye) aldığını ilan etmesine kadar devam etmiştir. 1914'ten itibaren Sudan, resmi olarak İngiliz sömürgesi olmuştur (Sander, 2007: 281). 1956'da

³ Bu konuda Avrupalıların Hitler'e duydukları nefretin asıl kaynağı insanlığa ve insani değerlere karşı işlenen suçlar değildir. Sömürgelerde türlü şekillerde işledikleri bu suçların kendilerine, yani Beyaz Avrupalılara karşı işlenmesidir (Ferro, 1997: vii).

⁴ Bir bölge veya ülke üzerinde iki veya daha fazla dış gücün ortak egemenliği (Bakınız: Grant ve Barker, 2009: 116).

bağımsızlığa giden sürece kadar yönetim anlayışı aynı kaldığı için 1899-1956 arası iki dönem, İngiliz Sömürgeciliği altında incelenebilmektedir. Kondominyum ve protektora olarak farklı isimler altında olsa da İngiltere'nin bu süreç içerisinde bölgede uyguladığı ekonomik ve siyasi politikaları aynı amaçlarla uygulanmış sömürge faaliyeti olarak değerlendirilebilir. Bu süreçte Sudan bağımsızlık sonrasında dahi etkilerinin devam edeceği farklı sömürgeci politikalara maruz kalmıştır.

1 Ocak 1956'da bağımsızlığını kazanmasından itibaren, Sudan'ın iç siyasi hayatı oldukça çalkantılı devam etmiştir (Kavas ve Avcı, 2009). İç savaş, Güney Sudan'ın bölünmesi ve Darfur Krizi gibi birçok sorun ortaya çıkmıştır. Ancak bir ülkenin ulusal alanı sayılabilecek bu problemlerle mücadelesini zorlaştıran dış müdahaleler söz konusu olmuştur. Daha çok ekonomik olmakla beraber, bölgeye asker konuşlandırmakla devam eden müdahaleler ise, yeni yüzyılın emperyalist gücü ABD ve ağırlıklı onun güdümünde hareket eden diğer Batılı ülkelerden gelmiştir. Sudan özelinde özellikle, demokrasi, insan hakları, barış ve terörizm gibi kavramların dış müdahaleleri meşrulaştırıcı unsurlar olarak kullanıldığı dikkatleri çekmektedir (Tepebaş, 2009: 95-96).

Bu çalışma, İngiliz sömürgeciliğinin başladığı 1899'dan, günümüze kadar Sudan'ın maruz kaldığı dış müdahaleleri postkolonyal perspektiften tartışmayı amaçlamaktadır. Sudan hem İngiliz sömürgeciliğiyle hem de bağımsızlığını kazandıktan sonra başta ABD olmak üzere, Batılı ülkelerin yeni sömürgeci araçlarla ekonomik ve siyasi müdahaleleriyle karşılaşmıştır. Bu müdahaleler, ülkenin yaşadığı kriz ve sorunlardan çıkışta kaderini etkileyecek tarzda gelişmiştir. Bu doğrultuda, önce postkolonyalizmin söyle ve kuram boyutlarıyla ele alınmakta, daha sonra, Sudan'da yaşanan postkolonyal müdahalelerin belirli olaylar ve dönemler üzerinden tartışması yapılmaktadır. Sonuç olarak çalışma, Sudan'ın İngiliz sömürgeciliğindeki ve ABD emperyalizmindeki postkolonyal nesne konumunu çeşitli tarihi ve güncel meseleler üzerinden ortaya koymakta ve Sudan'ın gerçek bir aktör ve özne olarak ortaya çıkmasının engellendiğini iddia etmektedir.

1. Postkolonyalizm: Söylem ve Kuram

Postkolonyalizm kavramının etimolojik yapısı incelediği ilişkiyi yansıtmaktadır. Kavram "*post-colonial-ism*" şeklinde üç parçaya ayrılmaktadır. Buradaki "colonial" kelimesi "colony" kelimesinin bir türevidir. "Colony" kelimesi İngilizceye Fransızca olan "colonie" kelimesinden geçmiştir. Fransızca "colonie" nin aslı ise Latince "co-lerre" den türemiş olan yine Latince "colonus" kelimesidir. "Colonus", çiftçi demektir. Daha geniş anlamıyla, bir yerde yerleşik olarak yaşayan kişidir. Kelime bu bağlamda Avrupa'da "*colonist*" olarak kullanılmıştır. Kelimenin anlamı işgal etmek, istila etmek manalarını da çağrıştırmaktadır. Buradan hareketle İngilizce "colony" kelimesi işgalci yerleşim anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla "*Colonial*", "colonist" tarafından "colony" durumuna maruz bırakılan anlamına gelmektedir (Mishra ve Hodge, 2005: 378-379). "Post" eki üzerinde ise farklı anlayışlar söz konusudur. Vijay Mishra ve Bob Hodge gibi yazarlar "post" önekinin, sömürgeciliğin eski pratiklerinin sona erdiği zamanın sonrasına işaret ettiğini söylerken; Robert Young daha kapsamlı ve tutarlı farklı yorumlar eklemektedir. Young, teorisinin sömürgecilik sonrası durumları incelediği anlayışını teslim etmekle beraber, bu önekin postkolonyal eleştirinin kurumsal çalışmalarının başladığı zamana işaret ettiği kabulünü tercih etmektedir. Bu bağlamda terimi "post-kolonyalizm" olarak değil "postkolonyalizm" olarak kullanmaktadır (Young, 2001: 57).

Postkolonyalizm, sömüren ve sömürülen arasındaki ilişkiyi incelerken sömürgeciliğe ve etkilerine karşı bir duruşu da sergilemektedir. Aslında bu duruş sadece sömürgeciliğe ve etkilerine karşı değildir. Sömürgecilikle iç içe kullanılan "yeni sömürgecilik" ve "emperyalizm" kavramları da postkolonyal kuramın alanındadır. İç içe olan sömürgecilik, yeni sömürgecilik ve emperyalizmin kavramlarının birlikte değerlendirilmesi zaman zaman karışıklığa neden olabilmektedir. Karışıklığı gidermek adına şöyle bir sıralama yapılabilir. İlk sömürge pratiklerinin modernleşmesinden sonra 19. Yüzyıl ile zirve yapan sömürgecilik, emperyalizme dönüşmüştür. Uygulamada devam eden sömürgecilik, ideolojik amaçları da bünyesine aldığı emperyalizm olarak değerlendirilmektedir. İki

dünya savaşı arasında imparatorlukların ve dekolonizasyon süreci neticesinde sömürgeciliğin eski pratiklerinin son bulmasıyla yeni sömürgecilik olarak kavramsallaştırılan pratikler ortaya çıkmıştır.

Postkolonyalizmin söylemsel gelişiminde Edward Said’in dönüm noktası olduğu ifade edilmektedir. Ancak bununla birlikte belirtmek gerekir ki, Frantz Fanon postkolonyal bir söylem sayılabilecek şekilde çok daha öncesinde “üçüncü dünya” kavramını suni bir kavram olarak sorgulamıştır (Young, 2001: 18). Sömürge ile bilgi arasındaki ilişkiyi irdeleyen ve sömürgeyi bilgi üretiminde etkin bir problem olarak değerlendiren ilk düşünür Fanon olmuştur (Loomba, 2015: 43). Fanon, bir şiddet unsuru olarak değerlendirdiği sömürgeciliğin sömürgeleştirilenin üzerindeki hem fiziksel hem de psikolojik etkilerine odaklanmaktadır (Tepeciklioğlu, 2013).

Fanon’a göre, sömürgeciliğin maddi-manevi tahribatının yanı sıra sömürülen siyahi insan üzerinde bıraktığı içselleştirilmiş bir aşağılık düşüncesi vardır. Siyahi insana beyaz olan “insan”dan daha aşağı olduğu düşüncesi yerleştirilmiştir (Fanon, 1963: 40-42). Bir sebebi gelişmemişlik olan aşağılık kompleksi, ten rengi kıstasına da indirgenmiştir. Beyaz olanın kendini siyahtan üstün görmesi, siyah olan tarafından da kabul edilmeye başlamıştır. Siyah olanın kendisi içgüdüsel olarak beyazı yukarıda görmeye başlamıştır (Fanon, 1986: 11). Fanon’un düşüncesinde sömürülen ülkelerde aydınlar ve ordu iş birliği ile toplumu sömürgeye hazır hale getirmiştir. Emperyalistlere karşı verilen aktif mücadeleler, yerini yumuşamaya ve rızaya bırakmıştır. Yürütülen kampanyalarla halk, sömürgecinin iyi ve faydalı olduğuna inandırılmıştır. En nihayetinde bütün bu sürecin faturası eski, yavaş, gelişmemiş yerel kültüre yüklenir (Fanon, 1963: 44).

Postkolonyalizmin gelişiminin belki de en etkili isminin ve başlatıcısının Edward Said olduğu bilinmektedir. Said’in gerek oryantalizmin gerekse postkolonyalizmin kurucusu olarak gösterilmesinde etkili olan çalışması 1978’de telif ettiği “*Oryantalizm*” (“*Şarkiyatçılık*”) adlı eseri olmuştur. Çalışmasında Said’i seleflerinden farklı kılan, sömürge karşıtlığını metin analizi çerçevesinde gerçekleştirmiş olmasıdır. Batılı metinleri bir söylem analizine tabi tutarak sömürgeciliğin meşrulaştırılması için bilinçli bir şekilde oluşturulan dili tespit etmiştir (Tepeciklioğlu, 2013). Bunu kendisinden önemli miktarda iktibasta bulunduğu Michel Foucault’nun öne sürdüğü söylem ve maddi gerçeklik arasındaki ilişkiyi kullanarak ve Antonio Gramsci’nin hegemonya⁵ kavramından esinlenerek gerçekleştirmiştir (Young, 2001: 387). Ayrıca Foucault’nun bilgi ve iktidar arasındaki ilişkiye dikkat çekerek ortaya koyduğu analiz modeli Said ve diğer postkolonyal düşünürlerin postkolonyal nesne ve özne kavramsallaştırmalarında etkili olmuştur ve postkolonyal teorinin gelişimine felsefi bir alt yapı sunmuştur (Özdemir, 2017: 232).

Said’e göre, oryantalizm bir söylem olarak incelenmedikçe Avrupa kültürünün Doğu’yu nasıl bilinçli olarak ürettiği anlaşılamayacaktır. Oryantalizm ile “Doğu”, “Batılılar” tarafından siyasal, sosyolojik, askeri, ideolojik, bilimsel ve imgesel olarak disiplinli bir şekilde ortaya çıkarılmış bir kavramdır. Bu yüzden “Doğu” bağımsız olarak çalışılabilmiş, düşünülebilmemiş veya temsil edilebilmiş değildir. Tamamen “Batı”nın kendi benliğini ortaya koyabilmek adına konumlandığı bir temsil olmuştur (Said, 1979: 3).

Oryantalizmde Doğu, müdahale edilmesi gereken, Batı tarafından insani değerlere kavuşturulması gereken bir coğrafyadır. Özellikle İslam Medeniyeti etkisi altında kalan “Doğu” Antik Yunan’dan modern döneme kadar Batılı metinlerde yanlış anlatım ve tasvirlerle bilinçli olarak ötekileştirilmiştir. Böylelikle oryantalizm, sömürünün ve emperyalizmin önünü açan, meşrulaştırılan bir araç olarak kullanılagelen bir yaklaşım olmuştur. Daha da ötesi, İngiliz ve Fransızlar tarafından sömürge

⁵ Gramsci’ye göre, hegemonya yönetenin baskı uygulaması ve yönetilenin rıza göstermesiyle ortaya çıkan bir güçtür. Kolonilerdeki yönetilmeye müsait ortam da bu şekilde sağlanmaktadır. Bunun için sömürgeci yöneticiler sömürgecinin devamını sağlayabilmek için buna hazır insanlar hazırlamak zorundadırlar (Loomba, 2015: 48).

coğrafyasının bilincini yeniden oluşturmak için gayretle başvurduğu merci olmuştur. Bu yüzden Said'e göre İslam medeniyeti ve Doğu hakkında yapılan modern ve çağdaş hiçbir İngilizce ve Fransızca çalışmaya tam olarak güvenilememektedir (Said, 1979). Said'in eserinde adını zikretmese dahi postkolonyalizmin söylemsel başlatıcısı olarak anılmasının iki ana nedeni tespit edilebilir. Birincisi Said'in böyle bir temsil tartışmasını ilk defa İngiliz edebiyatı içerisinde açmış olmasıdır. Postkolonyalizm de İngilizce literatürde gelişmiştir. İkincisi ise Said'in eserinde "Üçüncü Dünya" terimini anlamını genişleterek kolonyalizm ve emperyalizm terimlerinin türevleriyle beraber bilinçli olarak kullanmasıdır. Nitekim postkolonyal kavramı daha sonra "Üçüncü Dünya" teriminin yerine kullanılmaya başlanmıştır (Xie, 1997: 7).

Oryantalizm, Asya ve Afrika'yı ve özellikle Müslüman coğrafyayı konu almaktadır. Söylemin kaynağı olarak gösterilen eserler batılılar tarafından yazılmış eserlerdir. Postkolonyalizm ise, Uzak Doğu ve Güney Amerika'yı da içine alacak şekilde daha geniş bir coğrafyayı konu almaktadır. Daha çok İngilizce olarak gelişmiş sömürge edebiyatı kaynaklıdır (Özdemir, 2017). Nitekim Edward Said kendisini "postkolonyalist" olarak tanımlamamış, geliştirmiş olduğu söylemler kendi iradesi dışında postkolonyalizm literatürüne eklenmiştir (Turanlı, 2017: 111-112).

Postkolonyalizm'in buraya kadar işaret edilen söylemsel gelişimden sonra terim olarak kurumsal bir şekilde dile getirilmesi, "postkolonyal" terimine dair o güne kadar yapılan tartışmaların derli toplu hale gelmesi ve bir kuram olarak değerlendirilmesi Bill Ashcroft, Gareth Griffiths ve Helen Tiffin'in telif ettiği "*The Empire Writes Back*" adlı eserle olmuştur (Özdemir, 2017). Postkolonyalizm'in kapsamı günümüze kadar birçok çalışma ile genişlemiş, yeni kavramlar kazanmış, birçok disiplini etkilemiş ve onlardan da etkilenmiştir. Emperyal, kolonyal veya neo-kolonyal herhangi bir müdahaleden etkilenen bütün kültürler ve toplumlar postkolonyal kavramıyla anılmaya başlanmış ve postkolonyalizm çerçevesinde incelenmiştir (Ashcroft vd., 2002: 193-194).

Postkolonyal yazarlara göre, Uluslararası İlişkiler disiplinde hâkim teori olan Realizm, postkolonyal coğrafyaların özelliklerini açıklayamamaktadır ve bu coğrafyalara uygulanması sorunludur. Örneğin; teoride yer alan "egemenlik", "demokrasi" ya da "hukukun üstünlüğü" gibi kavramların Batıdaki uygulanış biçimlerinin postkolonyal coğrafyalarda uygulanması ve bunun yegâne çıkış yolu olarak görülmesi sorunlu bir düşünce olarak görülmektedir. Yine analizin merkezine büyük devletleri alan ana akım teorinin, gelişimini tamamlamamış, inşa sürecindeki devletlerin bulunduğu ve devlet dışı birçok faktörün olduğu Afrika'yı analiz etmekte yetersiz kaldığı dile getirilmektedir (Tepeciklioğlu, 2013).

Postkolonyalizm, 20. yüzyılda emperyalizm ve sömürgecilik/kolonyalizm başta olmak üzere her türlü iktisadi ve siyasi tahakküme karşı verilen mücadelelerin adeta bir neticesi olmuştur. Elbette sömürgecilik ve emperyalizm, ilk defa postkolonyal eleştiri tarafından sorgulanmamaktadır. Fakat postkolonyal eleştiri, sömürgeciliği hem sömürenlerin hem de sömürülenlerin açısından resmetmesi ve sömürgeleştir(il)menin kültürel ve siyasi yansımalarını kapsayacak şekilde değerlendirmesi açısından farklılık arz etmektedir. Postkolonyalizm, iki dünya savaşından bu yana, Batı medeniyetinin -öne sürdüğü- ahlaki ve kültürel üstünlüğü sorgulama imkânını sunmaktadır. Bununla birlikte, sömürgecilik ve emperyalizm aracılığıyla modern çağın bazı nimetlerinin sömürülen toplumlara taşınmış olabileceği düşünülebilir (Young, 2001: 6). Ancak, yıkıp yok ettiği kültürel değerler ve önüne geçtiği doğal gelişim süreçleri tartışılmaktadır. Bu da, Doğunun ve onun toplumlarının gerçek bir özne olarak modern tarih sahnesine çıkmasının engellendiği anlamına gelmektedir.

2. Sudan'da Postkolonyal Müdahaleler

19. Yüzyıla gelindiğinde, insanlığı gelişmiş, Avrupalı-Ari ve geri kalmış, Şarklı-Afrikanlı şeklinde ayrıma tabi tutarak biyolojik eşitsizliği gerekçelendirmeye çalışan akademik çalışmalar ortaya çıkmıştır (Said, 1979: 206). Kalıtsal olarak Avrupalıları üstün tutan ve onların doğal olarak diğerlerinden daha yetenekli olduğunu ileri süren bu yeni çalışmaların biyolojik ırkçılık yaptıkları anlaşılmıştır. Siyah

derililer ile beyaz derililerin biyolojik olarak aynı türden olamayacağı bile ileri sürülmüştür. Bu ırkçılık yöntemi bilimsel olsun ya da olmasın Avrupalıların inandıkları üstünlük duygusunu doğruladığı sürece kullanılmıştır (Blaut, 1993: 61-62). Böylelikle Afrika'yı sömürme hakkını kendilerinde bulan Avrupalılar, Afrika'yı önce silah zoruyla gasp etmişler ve sonrasında köleliği hat safhada sistemleştirmişlerdir. Pamuk, kahve, elmas, kauçuk, bakır, hayvan ve daha pek çok doğal kaynağı kendilerine almışlardır. Nihayetinde Afrika'nın toprağı ve insanı üzerinden zenginleşmişlerdir (Ataöv, 2010: 20-25). Batı tarafından acınası, kendini yönetemeyen, çözülmesi gereken bir sorun olarak resmedilen Şarklılar ve konumuz özelinde Afrikalılar, Avrupalılara bağımlı ırklar olarak görülmüştür (Said, 1979: 206-207).

İngiliz sömürgeciliğinin lokomotifi olan Hindistan'da valilik yapmış olan Lord Curzon sömürge üzerine kurulmuş olan imparatorluklarından bahsederken şunu belirtmiştir: *“İmparatorlukta sadece ihtişam ve refahın anahtarını değil, aynı zamanda insanlığa hizmet etme görevinin çağrısını ve araçlarını bulduk”* (Lee, 2001: 228). Bundan iki yıl sonra Şark araştırmalarına dair okul kurulması fikrini ortaya sürdüğü bir konuşmasında ise, Şarkta yapmış oldukları işi İngilizlerin omzuna koyulmuş bir sorumluluk, İmparatorluk için bir zorunluluk, insanoğlunun bir davası ve manevi değerlerin yüceltilmesi olarak nitelemiştir (Said, 1979: 214). Sömürgecilik ve emperyalizm bir şekilde kendini meşrulaştıracak araçları yine kendisi üretmiştir. Meşrulaştırılan emperyal müdahalelerin bir Afrika ülkesi olan Sudan'da etkili olması Mısır üzerinden gerçekleşmiştir. Nitekim Sudan uzun süre Mısır'daki İngiliz idarecilerin atadığı valilerce yönetilmiş; Sudan'daki uygulanacak politikalar Mısır aracılığı ile belirlenmiştir. Bununla birlikte, aşağıda ele alındığı şekliyle Sudan'da meydana gelen belirli olaylarda ve gelişen durumlarda dış müdahalelerin varlığı, postkolonyal eleştiri bakımından önem arz etmektedir.

2.1. Mehdi Hareketi

Muhammed Ahmed ibn-i Abdullah el Mehdi'nin 1881 senesinde yandaşlarıyla beraber başlattığı Ensar Hareketi 1885 yılına kadar birçok destekçi bulmuş ve askeri mücadelelerle de başarı elde etmiştir. Mehdi'nin bu isyanı Osmanlı'ya, Kavalalı (Kavalalı Mehmet Ali Paşa) Mısır'ına ya da İngilizlere karşı başlattığı konusunda farklı yorumlar bulunmaktadır. Belirtmek gerekir ki, Mehdi Hareketi hiçbir şekilde ırkçı bir hareket olarak değerlendirilmemiştir. Bu hareketin asıl hedefi, Kızıl Deniz'den Orta Afrika'ya ulaşan bir İslam Devleti kurmak olmuştur. Sudan'da Sudanlılar tarafından başlatılan “ilk varoluş” hareketi olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle Mehdi, Sudanlılar için hep bir bağımsızlık sembolü olagelmıştır (Koçak, 1999).

İngilizler geniş kitlelere yayılan bu bağımsızlık hareketine karşı bir politika üretmişlerdir. Bu politika kapsamında öncelikle, isyan hareketinin Mısır'daki Osmanlı idaresine karşı olduğu vurgulanacak, arkasından İngiltere müdahalesi ile Sudan'ın bir bölgesinde Mehdi idaresinin bağımsızlığı ilan ettirilerek, dostluk kurulması amaçlanmıştır. Projeyi uygulamak için General Gordon 1884'te tekrar Sudan Genel Valisi olarak Hartum'a gönderilmiştir. Hartum'a varır varmaz birçok taviz vererek plan uygulanmaya çalışılsa da, Mehdi ve yandaşları uzlaşmaya yanaşmamış hiçbir İngiliz denetimine razı olmadıklarını belirtmişler ve tam bir bağımsızlık istemişlerdir. Nihayetinde 1885'te General Gordon'un ve beraberindeki İngiliz askerlerinin öldürülmesiyle Hartum düşmüş ve “Mehdi Hareketi Devleti” ilan edilmiştir (Bilgenoğlu, 2013).

Hartum'u ele geçiren Mehdi, idare merkezini Umdurman'a kaydırmıştır. Fakat bundan kısa süre sonra aynı yıl içerisinde ölmüş, yerine Abdullah b. Muhammed et-Teayiş geçmiştir. Teayiş, sekteye uğrayan fetih hareketlerini devam ettirmek için cihat çağrısında bulunmuştur. İngilizlere karşı birkaç saldırı girişiminde bulunmuş, ancak önemli bir başarı elde edememiştir (Seyyid, 2003). Mehdi Hareketi'nin zayıflamasına sadece İngilizlere karşı teknolojik zaafı neden olmamıştır. Aynı zamanda, kıta üzerinde Mehdi Hareketi'ni tehdit eden birçok Avrupalı sömürgeci güç hareketin etrafına konuşlanmıştır. Habeşistan tarafından İtalya, Kongo'dan Belçika ve İngilizlerle rekabet içinde olan Fransa, Mehdi Hareketi'nin etrafını sarmıştır. Nil vadisini kontrol altına almak isteyen Fransa 1896'da

Mehdi Hareketi'ne doğru harekete geçmiştir. Durumun farkında olan İngiltere, Mehdi Hareketi meselesini sonlandırıp Sudan üzerindeki hâkimiyetini teyit edecek hareketler düzenlemiştir. 1898'e gelindiğinde Fransızlar Faşoda bölgesine, İngilizler ise başkent Umdurman'a varmışlardır. Mehdi Ordusu Lord Kitchener komutasındaki teknolojik olarak üstün konumda olan İngiliz kuvvetlerine karşı ağır kayıplar vererek mağlup olmuştur (Bilgenoğlu, 2013). Umdurman savaşı adı verilen bu olay neticesinde Mehdi Hareketi fiilen yıkılmıştır.

Sudan'ın bağımsızlık hareketi olarak görülen Mehdi Hareketini sonlandırmakla İngiltere, bu sembolizmi canlı tutup çağrıştıracak şeyleri de vahşice ortadan kaldırmayı tercih etmiştir. Lord Kitchener, Hartum'da yer alan Mehdi ailesinin mezarlarını açtırmış, naaşlarını yaktırmış ve küllerini Nil nehrine atmıştır. Ayrıca Kitchener, yine Sudan'ın önde gelen Bakkara Kabilesi'ne mensup esirleri ve yaralıları da katletmiştir. Bu vahşetlerine mükafat olarak "Hartum Lordu" unvanına layık görülmüş ve İngiltere Meclis-i Ayan'ında bir makam kazanmıştır (Ayn, 1911: 315-316).

Çok kanlı bir şekilde biten Umdurman Savaşı'ndan sonra İngiliz sömürgeciliğini Sudan'a tam manasıyla yerleştirmek üzere idareci olarak atanan Francis Reginald Wingate, Mehdi gibi birçok Sudanlı özgürlük mücadelesini idam gibi çeşitli müdahalelerle engellemiştir (Bilgenoğlu, 2013: 302). Aslında Wingate, Mısır'a gönderdiği bir raporda sömürgecilik karşıtı olan ve özgürlük için mücadele eden hareketlere karşı tahammülsüzlüğünü ve sertliğini şu sözlerle dile getirmiştir:

"Mehdilik bu ülkede tam olarak yok olmuş değil; bastırıldı, ama içinde hala canlı. Bu nedenle, bize düşen... bu tür hareketlerin yayılmasına karşı önlem almak için bir an bile gevşememek ve bunu yapmanın tek yolu... onları acımasızca başlangıcında ezmektir" (Göksoy, 2019: 86).

Mısır'da hiç bir milliyetçi harekete ve gerçek anlamda kendi kendini yönetme teşebbüsüne müsaade etmeyen İngilizler, Sudan'da da buna izin vermemiş; modern dönemde Sudanlılar tarafından başlatılan "ilk var oluş hareketi" görülen Mehdi Hareketi'ni bütün güçlerini kullanarak yok etmiştir. Bir daha da, benzeri hiçbir kendi kendini yönetim girişimine izin vermemiştir.

2.2. Kondominyum ve İngiliz Sömürge Yönetimi

Umdurman Savaşı'ndan sonra, bölgenin kontrolünü tamamen ele geçiren İngiltere karşısında Fransa da geri adım atmıştır. Sudan'ın kontrolü için İngiltere'nin yeni çözümü yeni bir yönetim anlaşması olmuştur. Hem kendi kamuoyu baskısı (Johnson, 2003: 21) hem de Osmanlı Devleti ile arasında problem çıkarmaktan kaçınmak isteyen İngiltere, 19 Ocak 1899 tarihinde Mısır hükümeti ile yapılan bir anlaşma neticesinde İngiliz-Mısır Kondominyum yönetimini ilan etmiştir. Anlaşmaya göre, İngiltere'nin Sudan'daki varlığı Mısır hükümetinin müsaadesiyle, çıkarlarını koruma amacıyla gerçekleştirilecektir. Yine genel vali tarafından yönetilecek olan Sudan'ın valilerini Londra belirleyecek, Kahire atayacaktır. Mısır'ın kanunlarının ne kadar ve nasıl uygulanacağı da atanan valinin inisiyatifine bırakılacaktır (Bilgenoğlu, 2013).

Sudan'daki Kondominyum yönetimi 1914'te İngiltere'nin tek taraflı olarak Mısır'ı protektorasına aldığını ilan etmesine kadar devam etmiştir. 1914'ten itibaren ise, Sudan resmen İngiliz sömürgesi olmuştur (Sander, 2007: 281). 1956 yılına kadar devam eden bu süreçte görev yapan Sudan valilerinin tamamı İngiliz devlet adamlarından seçilmiştir. Bu dönemin ilk valisi görev süresi bir kaç ay olan Lord Kitchener olmuştur. Sonrasında ise, 1916 yılına kadar İngiliz sömürgeciliğini Sudan'a tam manasıyla yerleştirecek olan Francis Reginald Wingate görevi devralmıştır (Kavas ve Avcı, 2009).

Sudan'da kuvvetli bir merkezi idare yakın bir tarih olan Kavalalı dönemiyle başlamıştır. Dolayısıyla sömürge faaliyetleri için kontrol edilebilecek bir devlet mekanizmasının bulunması önem arz etmiştir. Bu bağlamda İngiliz idaresi mali, mülki ve idari amirliklerle organize edilmiş sağlıklı bir kurumsallaşma için uzun vadeli görev alacak devlet adamlarını tercih etmiştir. Sudan'ın merkezi dışındaki mülki amirliklerde yerel koşullardan dolayı uzun dönem görev yapabilecek devlet adamı politikası uygulanmamıştır. Merkezde başarıyla uygulanan politikanın en somut örneği Genel Vali

Wingate olmuştur. (Bilgenoğlu, 2013). Bir başka örnek ise, adli teşkilatta on sekiz yıl görevde kalan Bonham Carter olmuştur (Daly, 1984).

Merkezden çevreye doğru bir örgütlenme ile idare edilen Sudan'da, merkez dışındaki yerleşim yerleri Genel Vali'ye bağlı olan mülki amirliklerle idare edilmiştir. Bu kadrolara en üst makamdan aşağıya doğru sırayla İngiliz, Mısırlı ve Sudanlı görevliler atanmıştır. Nitekim yerli halktan sömürge faaliyetlerini yürütebilecek kalifiye elemanların yetişmesi Birinci Dünya Savaşı sonrasında bulunmuştur (Daly, 1984).

Sömürge toprakları arasında, İngiltere için Sudan'ı zorlu ve farklı kılan en önemli özellik olarak çok fazla farklı etnik ve kültürel unsurdan oluşan toplumsal yapısı gösterilmektedir. Yüzlerce kabilenin reislerine son derece bağlı hareket eden halkını alışık olmadıkları şekillerle organize etmek ve etki altına almak kurumsal yapıyı son derece zorlamıştır. Bu durum İngiliz idarecileri farklı çaplarda yüzlerce isyanla karşı karşıya bırakmıştır. İngiliz idaresinin bu konuya çözümünü yerel liderler ile irtibatı sıkı tutmak olmuştur. Mülki amirler ve memurlar buldukları bölgedeki kabile reisleri ve şeyhler ile ilişkileri iyi tutmak konusunda talimat almışlardır. Özellikle tarikat liderleri olan şeyhler Sudan'ın dini otoriteye saygılı olan sosyal yapısına nüfuz edebilmek için son derece önem arz etmişlerdir. Onların tavırları kabile reisleri ve dolayısıyla halk tabanında çok kolay yankı bulunmuştur (Göksoy, 2019).

İngiltere, gelecekte ülkenin bütünlüğü ve birliği için büyük sorun olacak olan, Sudan'ın Güneyine ve Kuzeyine farklı politikalar uygulamıştır. Bu hususta 1922'de İngiliz idaresi "Güney Politikasının" altyapısını oluşturacak resmi düzenlemelere gitmiştir. Mongalla valisi V. R. Woodland, yerel bir kararla bölgesinin güney ve kuzey kısmı arasında ayrı bir yönetim politikası ilan etmiştir. Bu politikanın amacı, güneydeki Arap etkisini tamamen durdurmak olmuştur (Ruay, 1994). Kuzeydeki Müslüman Arap etkisinin güneye inmesi istenmemekteydi. Nitekim Kondominyum'un başından beri güneyde herhangi bir İslami faaliyete izin verilmezken misyonerlik faaliyetleri desteklenmiştir. Ancak Mısır'da başlayan milliyetçilik hareketlerinin olası bir durumda Sudan'a inmesi istenmediği gibi Sudan'ın da kuzeyinden güneyine böyle bir etkinin oluşması istenmiyordu. Bunun gibi nedenlerle Güney Politikası hızlanmış ve 1930'da yayımlanan bir genelge ile resmîyet kazanmıştır (Öndül, 2015). Ayrıca, Güney Politikası kapsamında kuzeyli tüccarların güneye girişleri yasaklanmıştır. Aynı şekilde güneyden kuzeye iş için giden güneylilere de yasak getirilmiştir. Eğitim müfredatlarına düzenlemeler de getirilmiştir. Yeni müfredat kuzey ile güney arasındaki kimlik farkının netleşerek artmasını hedefleyecek şekilde düzenlenmiştir. Eğitim dili konusunda da düzenleme yapılmıştır. Kuzeyde olduğu gibi İngilizce eğitiminin merkezîyeti devam etmiştir. Buna ilaveten Arapça eğitimi ve kullanımı neredeyse tamamen engellenmiştir (Bilgenoğlu, 2013). Sömürgecinin devam eden yıllarında demir ve kara yolları sadece ekonomik ve siyasi çıkarlara göre dizayn edilmiştir. Güney ile kuzey arasındaki bağlantı sekteye uğratılmıştır. Bu durumun bağımsızlık sonrası istikrar için lazım olan ulusal entegrasyonun sağlanmasını engellediği ifade edilmektedir (Nassir, 2018).

İngilizler, Sudan'da uygulayacakları eğitim konusunda ise, eski tecrübelerinden faydalanmışlardır. Daha önceki sömürgelerinden olan Hindistan ve Mısır'daki eğitim politikaları İngilizleri sıkıntıya sokmuştur. Eğittikleri gençler daha sonra kendilerine karşı özgürlük mücadelesi verir hale gelmişlerdir. Aynı durumu Sudan'da yaşamak istemeyen İngilizler ölçülü bir politikayla iki hedef belirlemişlerdir. İlk hedef, aşiret yönetimine bağlı olan halka yerleştirilmeye çalışılan yeni, merkezi idare sistemini anlatmak olmuştur. İkincisi ise, merkezi idarenin politikalarını uygularken ihtiyaç duyacağı zanaatkar yetiştirmek olmuştur (Göksoy, 2019). Bu amaca hizmet etmesi için 1902'de Gordon Koleji kurulmuştur. Burada temel eğitimlerini alan öğrenciler Beyrut Amerikan Koleji'ne öğretmenlik eğitimi için gönderilmişler ve eğitimlerini tamamladıktan sonra Gordon Koleji'ne veya buraya bağlı olarak kurulan diğer ilköğretim okullarına öğretmen olarak atanmışlardır. Sudanlı öğretmenlerin kısa süre içerisinde yetişmesi son derece önem arz etmekteydi. Nitekim açılan kolej ve ilkokullarda dil problemlerinden dolayı İngiliz öğretmenler istihdam edilememiştir. Sudanlılarda da yeterli kalifiye

görülmediğinden, mecburi olarak Mısırlı öğretmenler kullanılmıştır. Fakat Mısır'da artan milliyetçilik hareketlerinin Mısırlı öğretmenler aracılığıyla Sudan'da da başlaması İngilizleri tedirgin etmiştir. Bu kapsamda Wingate, Mısır milliyetçileri tarafından basılan ve rağbet gören el-Liva, el-Müeyyed ve el-Vatan gazetelerinin Sudan'a girişini yasaklamıştır (Bilgenoğlu, 2013: 308).

Bağımsızlığa daha yakın tarihlerde "Hadara" ve "Ra'id al Sudan" gazeteleri gibi İngiliz yönetimi karşıtı ve özgürlükçü birçok basın-yayın hareketi ortaya çıkmıştır. Bu girişimler İngiliz yönetimi tarafından sansür ve yasaklanmalara maruz kalmışlar ve yazarları hapis cezalarına çarptırılmıştır (El-Amin, 1986). Böyle yazarlardan biri, Hadara Gazetesi'nde İngiliz yönetimine karşı yazılar kaleme alan Ali Abdülatif'tir. 1922'de Sudanlıların kendi kaderini kendisinin tayin etmesini talep ettiği bir yazısı sebebiyle yargılanmış ve hapse mahkûm edilmiştir. Hapisten çıktıktan sonra ise, 1923'te Sudanlı birçok milli cemiyeti bir araya getirerek modern bir teşkilatlanma ile ortaya çıkan özgürlükçü milli hareketlerden biri olan Beyaz Bayrak Cemiyeti'ni kurmuştur. Sudan'ın tam bağımsızlığı için bir yol haritası isteyen cemiyetin etkisi sınırlı kaldığı için ilk zamanlarında İngiliz hükümetinden sert bir tepki görmemiştir (Bilgenoğlu, 2013: 332). Fakat Umdurman ve Hartum'da yapılan gösterilerin ardından Ali Abdülatif'in yeniden hapsedilmesi ve mensuplarının bazı silahlı olaylara da karışması neticesinde cemiyet dağıtılmıştır (Holt, 1961: 128-129).

İngilizleri Sudan'ı kontrole iten esas nedenin güvenli bir sömürge hattı kurmak olarak belirtilmiştir. Güney Afrika ve Kuzey Afrika arasındaki sömürge bağlantısının sağlanması gerekmektedir (Özdağ, 2017). Ayrıca, Süveyş Kanalı ve Ümit Burnu çevresinden Hindistan yollarının güvenliği sağlanmak istenmekteydi (Lee, 2001: 228). Süveyş kanalı için Mısır'ın güvenliği, Mısır'ın güvenliği için ise Sudan'ın kontrol altında kalması gerekmektedir.⁶ Bununla birlikte, Britanya İmparatorluğu'nun artan pamuk ihtiyacını karşılamak da bir başka amaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Sudan'daki pamuk üretimi için gerçekleştirilen alt yapı çalışmaları Avrupa'nın sanayileşme sürecine benzer şekilde tüm sektörleri kapsayacak şekilde olmamıştır. İngiltere tekstil sanayisine mümkün olduğu kadar verimli bir şekilde işlenmemiş ürün sağlamak tek hedef olarak görülmüştür. Bunun için tek ürüne, yani pamuğa bağlı bir ekonomi geliştirilmiştir. Diğer bütün yatırımlar bu merkez etrafında şekillenmiştir (Öndül, 2015). Tarıma yönelik sulama sistemlerinden eğitim, sağlık ve ulaşım kadar birçok yatırımın ölçüsü İngiltere'nin idarede yardım alabileceği ara elemanları yetiştirmek ve ekonomik olarak İmparatorluğu destekleyip olabildiğince az yük olmak üzere şekillenmiştir (Bilgenoğlu, 2013: 303-304). Doğal gelişim seyri dışında İngiltere'nin çıkarları baz alınarak inşa edilen tek ürün ve tarım ekonomisi ve buna bağlı olarak şekillendirilmiş diğer sektörler bağımsızlık sonrası Sudan için aslında birer enkaza dönüşmüştür. Ayrıca bu politikalarla ekonomik eşitsizliklere zemin hazırlanmış ve bir çok şiddetli çıkar çatışmasının da temeli atılmıştır (Alnoury vd., 2012: 68).

2.3. Bağımsızlık Süreci ve Sonrası

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Mısır'da yükselen milliyetçi hareketler Sudan'ı da etkilemeye başlamıştır. 1919 yıllarından itibaren Mısırlı gazeteciler aracılığıyla Sudan'da milli uyanış fikri ateşlenmiştir. Sudan'ın dış dünya ile irtibat sağlamasındaki neredeyse tek araç olan Mısırlı gazeteciler Sudan'da da bazı gazeteler yayınlamaya başlamışlar ve Sudanlı gençleri bu konuda teşvik etmişlerdir (El-Amin, 1986: 238-240). İngiltere bu durumun birçok Mısırlı sivil ve askeri görevlinin bulunduğu Sudan'a daha fazla yansımaları ve organize bir hal almasını istememiştir. Mısır'ın Sudan üzerindeki nüfuzunu kırmak isteyen İngiltere bu kapsamda ilk olarak Sudan'da yer alan Mısırlı bürokratların görevlerine son vermiştir. 1923'te bağımsızlığını kazanmış olan Mısır'da ilan edilen anayasada Mısır kralının Sudan'ın da kralı olduğuna dair olan maddeye müdahale ederek Sudan ibaresini sildirmiştir.

⁶ Lord Cromer'den sonra Mısır Genel Konsülü olan Sir Eldon Gorst 1911'de İngiltere Dışişleri Bakanı'na gönderdiği bir yazısında Sudan için yapılan her harcamanın Mısır'ın güvenliği ve istikrarlı su temini için son derece gerekli olduğunu belirtmiştir (Bilgenoğlu, 2013: 317). Dolayısıyla Sudan'a insanlık adına götürülmek istenen bir modernleşmeden ziyade İngiltere'nin çıkarları için en verimli şekilde değerlendirilmeye çalışılan yatırımlar söz konusu olduğu söylenilebilir.

İngiliz yönetime Sudan'daki Mısır nüfuzunu tamamen ortadan kaldırma kanaatini veren ise 1924'te gerçekleşen iki hadise olmuştur. Birincisi Sudan'ın Atbara şehrinde Mısır askeri birliğinde çıkan kalkışma diğeri ve en önemlisi ise Sudan Genel Valisi Lee Stack'in Kahire'de suikasta uğramasıdır. Bu olayların sonucunda İngiltere hükümeti tarafından aynı yılda Sudan'da yer alan Mısırlı tüm askerlerin ve bürokratların görevine son verilip Mısır'a gönderilmişlerdir (Bilgenoğlu, 2013). Bu durumdan rahatsız olan Mısır siyasi girişimlerle 1936'da askerini tekrar Sudan'a sokabilmiştir. 1945'te İngiltere ile yaptığı anlaşmayla Sudan üzerindeki haklarını tekrar tanıtmıştır. Ancak uluslararası diplomasi gücü üstün olan İngiltere baskı uygulamaya devam etmiştir (Kavas ve Avcı, 2009).

Londra ve Kahire arasında Sudan üzerindeki mücadele devam ederken Sudan'da bağımsızlık mücadeleleri artmış ve siyasi kimliğe bürünmeye başlamıştır. 1943'te İsmail el-Ezherî'nin başkanlığında "el-Eşikka" ismiyle Sudan'ın ilk siyasi partisi kurulmuştur (ki 1951'de parti dağılmış ve el-Ezherî yeni kurulan "el-Hizbü'l-vatanî el-ittihadî" yani Ulusal Birlik Partisi'nin başkanlığına geçmiştir) (Görgün, 2001). Bunu 1945'te Seyyid Abdurrahman başkanlığında kurulan Ümmet Partisi ve diğer bazı partiler izlemiştir. 1951'de bağımsızlık arayışında olan Sudan'ı Mısır'dan ayıracak ve tam bağımsızlığa giden kapıyı aralayacak iki önemli olay gelişmiştir: Önce Mısır hükümeti Kondominyum anlaşmasını tek taraflı olarak feshetmiş ve Sudan'ın Mısır ile birleştiği ilan edilmiştir. Kısa bir süre sonra Mısır hükümeti General Necip liderliğinde gerçekleştirilen "Hür Subaylar Darbesi" ile Mısır'daki mevcut hükümet devrilmiş ve yerine darbe hükümeti kurulmuştur. Böylelikle Sudan'ın bağımsızlığına giden yol açılmıştır (Bilgenoğlu, 2013).

1952'de Mısır, İngiltere ve Sudan'daki partiler arasında gerçekleşen yoğun görüşmeler ve anlaşmalar üzerine Şubat 1953'te İngiltere ile Mısır arasında bir protokol imzalanmıştır. Seçimlerin yapılp hükümetin kurulabilmesi için en fazla üç yıl sürecek bir geçiş aşamasını öngören protokolle Sudan'ın bağımsızlığı kabul edilmiş ve Kondominyum süreci son bulmuştur. Anlaşma kapsamında ön görülen en geç üç yıllık zaman içerisinde Sudan'ın gerekli alt yapıyı hazırlayabilmesi ve seçimleri sorunsuz halledebilmesi için iki komisyonun sürece eşlik etmesi öngörülmüştür. Bu komisyonların biri, iki Sudanlı, bir İngiliz ve bir Pakistanlı üyeden oluşan, Genel Valilik'le temas halinde çalışacak uluslararası bir komisyondur. Diğeri ise, üç Sudanlı, bir Mısırlı, bir İngiliz ve bir Amerikan üyeden oluşan seçim sürecini yönetecek olan Seçim Komisyonu'dur (Holt, 1961: 162).

Sürecin başlaması ve öncelikli hazırlıkların yapılmasıyla aynı yıl içerisinde Sudan tarihinde ilk kez çok partili seçim gerçekleştirilmiştir. Ali el-Mirganî'nin başkanlığını yaptığı Demokratik Birlik Partisi ile iş birliği yapan İsmail el-Ezherî'nin başkanı olduğu Ulusal Birlik Partisi seçimi kazanmıştır (Kavas ve Avcı, 2009). Seçilmiş olan hükümet vakit kaybetmeden tam bağımsızlık için geçiş sürecini başlatmıştır. Bu süreçte bağımsızlık için gerekli özgür ve tarafsız ortamı sağlamak üzere "Sudanization Committee" ("Sudanlaşma Komitesi") kurulmuştur. Bir İngiliz, bir Mısırlı ve üç Sudanlıdan oluşan komisyonun görevi, idareyi, kolluk kuvvetlerini ve orduyu Sudanlıların haricindeki unsurlardan arındırıp tamamen milli hale getirmek olmuştur (Holt, 1961: 164).

1 Ocak 1956 tarihinde ilan edilen bağımsız Sudan'da siyasi hayat demokrasi ile başlamış olsa da, ömrü çok uzun olmamıştır. 1958 gerçekleşen darbe ile 1964 yılına kadar askeri idare hüküm sürmüştür. Daha sonrasında seçimler yapılsa da, sıklıkla halk ayaklanmaları ve askeri darbeler görülmüştür (Kavas ve Avcı, 2009). İstikrarsızlık, çalkantı, iç savaşlar ve krizler Sudan siyasi hayatının adeta özellikleri haline gelmiştir. İslami politikalar Sudan'da çeşitli hükümetler tarafından takip edilmiştir. Örneğin, Ömer el-Beşir hükümetinin İslamcı yapısı Batılı ülkelerin tepkisini çekmiştir. Bu durumun üstüne 1991'de Usame bin Ladin'in Sudan'a gelmesi uluslararası kamuoyunda hükümet aleyhine yapılan propagandaların artmasına neden olmuş ve zor durumda bırakmıştır. Saddam Hüseyin'e verdiği destek nedeniyle Suudi Arabistan, ülkesindeki İslami grupları desteklediği iddiası nedeniyle Eritre, Hüsnü Mübarek'e yapılan suikasttan Sudan İhvanı'nın sorumlu tutulması nedeniyle de Mısır ile olan ilişkileri sorun yumağına dönüşen Sudan, Çin, Libya, Malezya ve İran'a yönelmiş ve

buralardan yatırımlar kabul etmeye başlamıştır. Bir başka sorunlu alan ise, ülkenin güneyine yönelik politikalar olmuştur. Arapçanın yasaklanması ve uygulanan İslami politikalar, güneyde yaşayan Hristiyan Sudanlıların tepkisini çekmiştir. Ancak bu tepkiler ülke içi bir mesele olmaktan çıkıp birçok batılı devletin ve uluslararası örgütlerin Sudan'ın içişlerine karışmasında suiistimal edilmiştir (Orakçı, 2018).

2.4. İç Savaş ve Krizler

Bağımsızlığı ile beraber Sudan, siyasi çatışmalara ve iç savaflara sahne olmuştur. 1956-1972 ve 1983-2005 olmak üzere uzun süren iki iç savaş yaşanmıştır. 2005 sonrasında kuzey-güney sorunu (göreceli olarak etkisi tartışılabilir bir) çözüme yaklaştırılmışken bu kez 2003'te patlak vermiş olan Darfur Krizi, Sudan'ın sancılı bir konusu haline gelmiştir. Bu iki konu emperyalist güçler tarafından Sudan'a dış müdahalelerin yapılabilmesi için kullanılan birer iç dinamik, istifade edilen birer yara hükmüne geçmiştir.

Kuzey ve Güney arasında yaşanan çatışmalarda İngiliz sömürge mirasının etkisi bir gerçektir. Uzun bir süre birbirinden tamamen izole edilmiş iki bölgenin kontrol sağlamak amacıyla tekrar birleştirilmesiyle doğal entegre süreci sekteye uğratılmıştı. Ancak her şeye rağmen beraber bağımsızlığı elde eden coğrafya insanına farklılıklarını korumak kaydıyla entegrasyonu ve barışı için destek vermek gerekirken ABD ve Batı, ayrılıkçı hareketlere destek vermiş ve farklı amaçlarla bölünmeyi desteklemiştir. Fakat bu durumun çatışmalardaki tek etken olduğu söylenemez. Etnik, dini ve kültürel farklılıklarla beraber dış müdahaleler de nedenler arasında sayılmaktadır (İnat, 2010: 4) Bütün bu nedenler içerisinde sorunların uluslararası boyuta ulaşmasına neden olan asıl faktörün dış müdahaleler özellikle de yukarıda bir derece bahsedilen ABD, İngiltere ve İsrail olduğu söylenebilir.

Bağımsızlığın arkasından çatışmaların yükselişi 1960'lı yıllarda olmuştur. Joseph Lagu'nun başkanlığında, Anya Nya adı atında örgütlenen isyancıların silahlı eylemleri giderek artmıştır. Bu süreçte İsrail'in, isyancıları silah temini ve eğitim gibi konularda desteklediği ifade edilmektedir. İsrail'in Sudan'ın güneyine olan fiziki irtibatını ve silah teminatını Kenya'nın başkenti Nairobi'deki büyükelçiliği üzerinden sağladığı, tanksavar ve füze kadar varan teçhizat yardımında bulunduğu iddia edilmektedir. Bağımsızlığını yeni kazanmış, sömürgecinin etkilerinden henüz kurtulamamış, istikrarsız bir siyasi yapıya sahip ve ekonomik sıkıntılar çeken bölge insanının çatışmalardaki mühimmatı üretebilecek donanımına veya satın alabileceği ekonomik yeterliliğe sahip olmadığı göz önünde bulundurulduğunda, durum daha fazla gerçeklik kazanmaktadır. Nitekim bu yardımlaşma 1967'ye gelindiğinde açıktan yapılar hale gelmiştir. Örgüt lideri Lagu, askeri eğitim ve teçhizat yardımı talebi için Tel Aviv'i ziyaret etmiştir. Karşılık olarak da Etiyopya'da askeri kamp kurma ve Uganda hava sahasının kullanımı konusunda destek bulmuşlardır. İsrail'in isyancılara olan desteği iç savaş hızlandırdığı söylenmiştir (Bayram, 2016).

Sudan Hükümeti ve isyancılar arasındaki silahlı mücadele nedeniyle birçok can kaybı ve göç yaşanmıştır. Bölgedeki istikrarsızlık iki tarafı da yıpratmış, silahlı mücadele ile çözüme kavuşturulamayacağı konusunda fikir birliği oluşmaya başlamıştır. Neticede 1972'de Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da taraflar buluşmuş ve anlaşmaya varmışlardır. Anlaşma kapsamında Güney'e özerk bir yönetim verilmiştir (Johnson, 2003: 22-53).

Ancak 1983'e kadar bazı gelişmeler süreci tekrar zora sokmuştur. Birincisi, Sudan'ın milli bir birlik içerisinde bulunmasını ve isyancılara verilen özerkliği istemeyen iç siyasi cephenin baskısı olmuştur. 1976'da bir darbe girişimi karşısında iktidarını sağlama almak isteyen Numeyri Ulusal Cephe ile uzlaşmıştır. Ulusal cephe ise Güney'e verilen özerkliğin kaldırılmasını istemiştir (Dalar, 2013). İkincisi ise, petrol rezervlerinin keşfedilmesi olmuştur. 1974'te ABD menşeli Chevron firmasına petrol arama izni verilmiştir. 1978'de aramalar neticesinde Sudan'da petrol rezervleri bulunmuştur. İktidarını sağlamlaştırmak yolunda, petrole bir umut olarak bakan Numeyri, Güney'deki yönetim sınırlarının tekrar çizilmesini gündeme getirmiştir. Petrolü milli bir servet olarak gören ve Halkın desteğini de

arkasına almak isteyen Numeyri 1983'te şeriat ilan etmiştir (Öndül 2015). Merkezi idarenin gücünü kullanarak Güney'e verilen özerkliği etkisiz kılacak şekilde yeniden yapılandırmıştır. Karşılık olarak ise, Güney'deki eski silahlı isyancı gruplar tekrar harekete geçmiş ve bu sefer askeri olarak Sudan Halk Kurtuluş Ordusu'nu (SPLMA), siyasi olarak, Sudan Halk Kurtuluş Hareketi'ni (SPLM) kurmuşlardır. Kısa süren barış döneminin ardından ikinci iç savaş başlamıştır (Johnson, 2003: 61-63). İsyancı grupların öncelikleri petrol tesislerini tahrip ederek hükümetin kontrolünden çıkarmak, böylelikle siyasi görüşmelerde avantaj elde etmek olmuştur. Sudan'ı teröre destek verdiği iddiası üzerinden sıkıştıran ABD, Sudan hükümetine karşı silahlı eylemler başlattığı için terörist sayılabilecek olan SPLA'nın süreç içerisinde ortaya çıkan ihtilaflarını gidermek adına zaman zaman arabuluculuklar yapmış, birliklerini korumaları yönünde telkinlerde bulunmuştur. Yine bu gruplara askeri anlamda eğitim ve ekipman desteğinde bulunduğu ve bu yardımları yaparken insani yardım kargolarından istifade ettiğine dair yaygın iddialar ve haberler mevcuttur (Bayram, 2016).

2000'lere kadar süren iç savaş 2002'de ateşkes ile başlayan bir dizi anlaşma neticesinde genel anlamda son bulmuştur. 2005'te ise bu süreçte yapılan anlaşmaları toplayıcı nitelikte olan Kapsamlı Barış Antlaşması (KBA) - (Comprehensive Peace Agreement) imzalanmıştır. SPLMA ile Sudan Hükümeti arasında imzalanan bu anlaşmada Güney Sudan'ın ayrı bir devlet olarak kuruluşuna gidecek yol hazırlanmıştır. Nihayetinde, anlaşma kapsamında 9 Ocak 2011'de gerçekleşen referandumun sonucuna dayanılarak 9 Temmuz 2011'de Güney Sudan devleti kurulmuştur (Dalar, 2013).

Güney Sudan, devletleşme yönünde de gerekli desteği bulamamıştır. Elliye yakın farklı etnik grubun bulunduğu ülkede ulusal entegrasyon tam gerçekleşmediğinden bağımsızlıktan henüz iki yıl sonra iç savaş patlak vermiştir. Daha önce Sudanlı kimliğini bir derece de olsa benimseyip Sudan'ın bağımsızlığı için beraberce mücadele vermiş olan halk, Sudan üst kimliğinden ayrıldıktan sonra kendi içinde ulusal bir entegrasyon sağlayamamıştır. Bu sebeple çatışmaların uzun bir süre daha devam edebileceği söylenmektedir (Nassir, 2018).

KBA ile Güney Sudan meselesinin barışa kavuşturulup istikrara vesile olacağı düşünülürken Darfur Krizi silahlı çatışmalarla patlak vermiştir. Çünkü Güney ile yaşanan problem tek boyutlu ve tek bir bölgede oluşan problem değildir. Uluslararası ve ulusal birçok etken sürece dahil olmuştur (Arpa, 2011). Bu etkenlerden birisi, ABD'nin KBA'nın imzalanması neticesinde ekonomik yaptırımları sona erdirmesi beklentisidir. Yukarıda bahsedildiği üzere, KBA öncesi süreçte ABD, ekonomik yaptırımların kalkmasının Güney ile olan problemlerin çözülmesine bağlı olduğunu öne sürmüştür. Fakat beklenen gerçekleşmemiştir. Darfur olaylarından dolayı Avrupa Birliği, Sudan Hükümeti'ni bu sefer soykırım ile suçlamış ve bundan dolayı da yaptırımları kaldıramayacağını beyan etmiştir (Bayram, 2016).

Darfur Krizi'nin uluslararası boyuta ulaşmasında bölge üzerinde gerçekleşen egemenlik mücadelesinin etkisi büyüktür. Çin hükümeti hem Sudan'da hem de Afrika'daki stratejileri gereği ilişkilerini iyi tutmak istediği ve diğer ülkelerin nüfuzunu kırmak istediği için Darfur Krizi'nin ulusal bir mesele olduğunda ısrar etmiş ve ABD'nin etkisinde uluslararası bir boyut kazanmamasını istemiştir (Tepebaş, 2009: 117). ABD ise, İslami bir rejimi engellemek ve Çin'in nüfuzunu kırmak üzere sorunu müdahale aracına dönüştürmek için uğraşmıştır. Bunu, amacını meşrulaştırmak adına konuyu Birleşmiş Milletler'e (BM) taşımak ve bölge hakkında kararlar çıkartmak için baskı oluşturmuştur. Darfur üzerindeki ABD - Çin çekişmesi, Nijerya'da yaşanan iç savaşa benzetilmektedir. Nijerya hükümeti ile tek taraflı bağımsızlık ilan eden Biafra Cumhuriyeti arasında gerçekleşen savaşta İngiltere ve Fransa ile beraber ABD ve İsrail de dahil olmak üzere birçok ülke çıkarları doğrultusunda çatışmanın taraflarından birini desteklemiştir. Darfur Krizi'nde de ABD ve Çin arasındaki rekabetle sorun uluslararası bir boyut almıştır (Bayram, 2017). Çin, BM güvenlik konseyindeki oylamalarda Sudan için kararlaştırılan yaptırımlar ve müdahalelerde çoğu zaman çekimser kalmıştır. Her ne kadar çıkarları doğrultusunda olsa da bir taraf tutmamış ve Sudan Hükümetinin istikrarı yönündeki desteklerini dile getirmiştir. Ancak ABD'nin, onun liderliğindeki Batılı devletlerin ve İsrail'in BM nezdindeki politikaları için aynısı

söylenemez. Onların stratejileri daha çok Sudan hükümetine baskı yapmak, uluslararası kamuoyunda yalnızlaştırmak ve isyancıların tarafında bulunarak masada onları savunmak yönünde gerçekleşmiştir. Bu da bölgedeki sorunların, müdahaleye gerekli zemini sağlamak için kullanıldığına yorumlanmaktadır (Aslan, 2011).

ABD ve diğer Batılı kaynaklarda Sudan hükümetinin Darfur'da soykırım yaptığı iddia edilmekte, sorunun tek taraflı olarak merkezi hükümetin politikalarından ve hükümet tarafından desteklenen belli kabilelerden kaynaklandığı dile getirilmektedir. Ancak Afrika yerelindeki kaynaklarda sorunun etnik gruplar arasında kaynak paylaşımı ile başlayan çatışmalar olduğu söylenmektedir (Tepebaş, 2013: 302).

Sudan'daki iç savaşlar ve krizler üzerinden BM de, dış müdahalenin bir aracı haline getirilmiştir. ABD'nin tek taraflı olarak terör karşıtlığı kapsamında Sudan'a uygulamış olduğu ambargo ve yaptırımlar 2000'li yıllara gelindiğinde BM aracılığıyla insan hakları ihlali gerekçesiyle kararlaştırılan yaptırımlara yerini bırakmıştır. Alınan kararlar bölünmeden önce ülkenin güneyi ve Darfur bölgesindeki olaylar etrafında yoğunlaşmıştır. 1990'lı yıllarda uygulanan ambargolar neticesinde birçok insan temel ihtiyaçlarına ulaşmaktan mahrum bırakılmıştır (Aral, 2016: 170, 224).

Darfur'da yaşanan kıtlık, ölüm, göç ve çatışmalar birer gerçektir. Birçok hak ihlali olduğu da inkâr edilememektedir. Ancak, Darfur'daki çatışmaların taraflarını Sudan Hükümeti ve isyancı gruplarla beraber, hükümet yanlısı Cancavidler ile diğer silahlı gruplar oluşturmaktadır. Tarafların her birinin oluşan krizde sorumluluğu bulunmaktadır. Direniş Cephesi'ne mensup isyancıların ve diğer silahlı grupların kaçakçılık, gasp ve soygun gibi daha bir çok suçları işledikleri bölge halkı tarafından bilinmektedir. Dolayısıyla insan haklarını ihlal edenler yalnızca hükümet güçleri değildir (Arpa, 2011). Afrika'da yaşanan onlarca hak ihlali ve iç savaş içerisinde Sudan'daki durumu emsalsizmiş gibi göstererek tüm dikkatleri buraya yönlendiren ABD ve tarafında hareket eden diğer batılı devletler BM'yi bu yönde bir araç olarak kullanmışlar ve müdahaleye hazır bir zemin oluşturmak istemişlerdir (Aral, 2016: 173).

BM tarafından alınan karardaki bir tezatlık da isyancı gruplar ile Sudan Hükümeti arasında müzakerelerin gerçekleşmesinin istenmesidir. Nitekim burada aranan siyasi çözüm bir iç meseledir. Ülkenin kendi iç dinamikleri aracılığıyla çözüme kavuşturulması gerekmektedir. BM kurucu antlaşmasında bir devletin ulusal yetkisi içerisindeki bir konuya izin vermediği sürece BM'nin müdahalesine izin verilmemektedir. Ancak BM, Darfur konusunda tarafsız bir tutum sergileyip problemleri yatıştırıcı bir tutum izlemek yerine, her fırsatta isyancı grupların tarafında yer almış ve onları hükümete karşı savunmuş ve desteklemiştir. ABD, BM aracılığıyla her aşamada Sudan Hükümetini taviz vermeye zorlamıştır. Tavizlerin verilmesi ise, bu durumu engellemiştir (Aral, 2016: 173-174). 1556 sayılı karardan kısa bir süre sonra, yine 2004 yılı içerisinde alınan 1564 sıralı ikinci bir kararla Darfur'da soykırım yapıp yapılmadığına dair araştırma talep edilmiştir (UN Security Council, 2004). Dolayısıyla BM'nin Sudan'daki yaklaşımlarında Güneyde bölünmeye gidene kadar sürecin Sudan hükümetinin kontrolünün dışında tutulduğu ve Darfur'da da benzer bir sürecin takip edildiği görülebilir.

Sonuç

Postkolonyalizm, tüm eski sömürge coğrafyalarında öz-belirlenimi kısıtlayan ve engelleyen iktidar tekniklerini ortaya koymaya çalışan bir girişimdir (Grovgui, 2010: 239). Aynı zamanda postkolonyalizm, sömürgecilik, yeni sömürgecilik ve emperyalizme karşı verilen akademik bir mücadeleyi de yansıtmaktadır. Sömürgeci geçmişe sahip olan ve yeni sömürgeci araçlarla emperyalist müdahalelere maruz kalan her ülke ve toplumu, postkolonyalizmin konusu olabilir. Geçmişte İngiliz sömürgeciliğine, daha sonra ABD başta olmak üzere Batılı ülkelerin emperyalist müdahalelerine maruz kalan Sudan da doğrudan postkolonyal değerlendirmelerin konusudur.

Batılı ülkelerin müdahaleleri aynı zamanda Sudan tarihinin dönüm noktası zamanlarına veya olaylarına denk gelmektedir. Bunların ilki olan Mehdilik Hareketi, Sudanlılar tarafından bağımsızlık sembolü olarak ve "ilk varoluş" mücadelesi olarak görülmüştür. İngiltere, Mehdilik Hareketi'ne karşı

doğrudan savaş açarak Hareketin mensuplarını yenilgiye uğratmış ve Hareketin mücadelesini fiilen sona erdirmiştir. Bu zaferden sonra İngiltere, bölgenin yönetimini Mısır ile paylaşarak kondominyum yönetimi tesis etmiştir. 1914'de Mısır'ı protektorasına alınca Sudan da resmen sömürge durumuna düşmüştür. Hem Mehdilik Hareketine karşı, hem de Kondominyum yönetiminde İngiltere, Sudan'daki etkisini tedrici bir biçimde artırarak, aslında Sudan halkının bağımsızlık çabalarını geciktirmiş ve sindirmiştir. Sudan'da bağımsızlık mücadelelerinin artması ve siyasi bir kimliğe bürünmesi, bağımsızlığı artık kaçınılmaz kılınca, İngiltere bağımsızlık sürecine çeşitli anlaşmalar yaparak nezaret ederek, müdahil olmaya devam etmiştir. Bağımsızlıktan sonra ve Batı'da hegamonik gücün ABD'ye geçmesiyle, Sudan'daki müdahalelerin şekli değişmiştir. Artık, başta ABD ve bazı önde gelen Batılı müttefikleri tarafından, “terör”, “insan hakları” ve “demokrasi” gibi gerekçelerle Sudan'ın yaşadığı iç savaşlar ve krizlere müdahil olunarak, kendi çıkarları doğrultusunda yönetilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Sudan, 20. Yüzyılın neredeyse tamamında ve 21. Yüzyılın ilk çeyreğinde Batılı devletler tarafından yapılan müdahaleler nedeniyle kendi kendini yönetme fırsatı bulamamıştır. Müdahaleler neticesinde gördüğü maddi zararlar bir yana, kendi varlığını gerçekleştirebildiği bir aktör veya özne olarak ortaya çıkması engellenmiştir. Bir başka deyişle Sudan, emperyalist amaçlar doğrultusunda araçsallaştırılarak ve/veya bir nesne konumuna indirgenerek gerçek anlamda bağımsızlığını elde etmesi engellenmiştir.

Kaynakça

- Alnoury, A. M., Mohamed, M. A., Ahmed, D. A., Adam, E. M. and Eldaw, K. E. (2012). “Sudan National Human Development Report 2012”, http://www.undp.org/content/dam/sudan/docs/Sudan_NHDR_2012.pdf. (Erişim Tarihi: 29.05.2021).
- Aral, B. (2016). *Küresel Güvenlikten Küresel Tahakküme: BM Güvenlik Sistemi ve İslam Dünyası*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Arpa, E. (2011). “Sudan ve Darfur Sorunu”, *Avrasya Etüdlere*, Cilt: 40, Sayı: 2, ss. 97-122.
- Ashcroft, B., Griffiths, G. and Tiffin, H. (2002). *The Empire Writes Back*, London and New York: Routledge.
- Aslan, Ö. (2011). *Sudan ve Uluslararası Politikada Darfur Krizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ataöv, T. (2010). *Emperyalizmin Afrika Sömürüsü*, İstanbul: İleri Yayınları.
- Ayn, A. (1911). “Arkadan Çevirme”, *Sırat-ı Müstakim*, Cilt: 6, Sayı: 150, ss. 315-316.
- Bayram, M. (2016). “Sudan'ın Etnopolitik Sorunlarını Besleyen Faktörlerin Tarihsel Bir Analizi”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 16, ss. 197-224.
- Bayram, M. (2017). “Enerji Politik Müdahaleler ve Afrika'daki İç Savaşlar: Nijerya, Angola ve Sudan Örnekleri”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, ss. 217-228.
- Bilgenoğlu, A. (2013). *İngiliz Sömürgeciliğinin Mısır ve Sudan Örneğinde Karşılaştırmalı Bir Çözümlemesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Blaut, J. M. (1993). *The Colonizer's Model of The World : Geographical Diffusionism And Eurocentric History*, New York: The Guilford Press.
- Dalar, M. (2013). “Çatışmaların Odağındaki Sudan (Kuzey Sudan) Cumhuriyeti”, <http://www.impr.org.tr/>. (Erişim Tarihi: 10.07.2021).
- Daly, M. W. (1984). “Principal Office-Holders in the Sudan Government”, *The International Journal of African Historical Studies*, Cilt: 17, Sayı: 2, ss. 309-316.
- El-Amin, M. N. (1986). “Britain, The 1924 Sudanese Uprising, and the impact of Egypt on the Sudan”, *The International Journal of African Historical Studies*, Cilt: 19, Sayı: 2, ss. 235-260.
- Fanon, F. (1963). *The Wretched of The Earth*, (çev.) Farrington C., New York: Grove Press.

- Fanon, F. (1986). *Black Skin, White Masks*, (çev.) Markmann C. L., London: Pluto Press.
- Ferro, M. (1997). *Colonization: A Global History*, London: Routledge.
- Göksoy, İ. H. (2019). "Some Aspects of the Anglo-Egyptian Condominium Rule in Sudan (1899-1914)", *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 16, ss. 76-90.
- Görgün, H. (2001). "İsmail el-Ezherî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 23, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 97-98.
- Grant J. P. ve Barker C. J. (2009). *Parry & Grant Encyclopaedic Dictionary of International Law*, New York: Oxford University Press.
- Grovogui, S. N. (2010). "Postcolonialism", (der.) T. Dunne, M. Kurki ve S. Smith, *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, New York: Oxford University Press, ss. 238-256.
- Harvey, D. (2005). *The New Imperialism*, New York: Oxford University Press.
- Holt, P. M. (1961). *A Modern History of the Sudan From the Funj Sultanate to the Present Day*, London: Weidenfeld and Nicolson.
- İnat, K. (2010). "Sudan: Neo-kolonyalizmin Kıskacında Bölünme Sancısı", (der.) K. İnat, B. Duran, ve M. Ataman, *Dünya Çatışmaları - Çatışma Bölgeleri ve Konuları*, Cilt: 2, Ankara: Nobel, ss. 3-60.
- Johnson, D. H. (2003). *The Root Causes of Sudan's Civil Wars*, Bloomington: Indiana University Press.
- Johnson, D. H. (2003). *The Root Causes of Sudan's Civil Wars*, Bloomington: Indiana University Press.
- Kavas, A. (2009). "Sömürgecilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 37, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 394-397.
- Kavas, A. ve Avcı, M. (2009). "Sudan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 37, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 459-461.
- Koçak, M. (1999). *Mehdi Hareketi'nden İslam Devrimi'ne Sudan*, İstanbul: Esra Yayınları.
- Lee, S. J. (2001). *Aspects of European History 1789-1980*, London: Routledge.
- Lenin, V. I. (1966). *Imperialism, The Highest Stage of Capitalism: A Popular Outline*, Moscow: Progress Publishers.
- Loomba, A. (2015). *Colonialism / Postcolonialism*, London: Routledge.
- Mishra, V. ve Hodge, B. (2005). "What Was Postcolonialism?", *New Literary History*, Cilt: 36, Sayı: 3, ss. 375-402.
- Nassir, İ. (2018). *Afrika Devletleri'nde Ulusal Entegrasyon Sorunu: Güney Sudan Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Öndül, U. B. (2015). *Sudan'da Etnik Çatışma ve Çözüm Süreci*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Orakçı, S. (2018). "Sudan Raporu: Parçalanmadan Toparlanmaya", <https://www.insamer.com/tr/uploads/pdf/rapor-sudan-raporu-parcalanmadan-toparlanmaya.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.12.2020).
- Özdağ, A. (2017). "Doğu Afrika'da İngiliz Emperyalizmi: İngiltere'nin Sudan'ı İşgali (1896-1898)", *Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 42, ss. 117-147.
- Özdemir, M. (2017). *Post-kolonyalizm Nedir?*, İstanbul: Açılım Kitap.
- Ruay, D. D. (1994). *The Politics of Two Sudans: The South and the North 1821-1969*, Uppsala: Nordic Africa Institute.
- Said, E. W. (1979). *Orientalism*, New York: Vintage Books.
- Sander, O. (2007). *Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e*, İstanbul: İmge Kitabevi.
- Seyyid, E. F. (2003). "Mehdiler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 28, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 380-382.
- Tepebaş, U. (2009). *Büyük Güçler ve Afrika "21. Yüzyılda Çok Boyutlu Afrika Rekabeti"*, İstanbul: Tasam Yayınları.
- Tepebaş, U. (2013). *Dönüşüm Sürecindeki Sahra Altı Afrika "Kalkınma, Güvenlik ve Ortaklık"*, İstanbul: Tasam Yayınları.
- Tepeciklioğlu, E. E. (2013). "Postkolonyal Kuram: Uluslararası İlişkiler Disiplinini Dekolonize Etmek", *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, ss. 80-97.

Turanlı, G. (2017). “Edward Said'in Oryantalist Söylem Analizi”, *Şarkiyat Mecmuası*, Cilt: 30, ss. 101-119.

UN Security Council. (2004). “Resolution 1564”, <https://digitallibrary.un.org/record/530567#record-files-collapse-header>, (Erişim Tarihi:07.11.2021).

Xie, S. (1997). “Rethinking the Problem of Postcolonialism”, *New Literary History*, Cilt: 28, Sayı: 1, ss. 7-19.

Young, R. J. (2001). *Postcolonialism: An Historical Introduction*, Oxford and Malden: Blackwell Publishing.